

BİRİNCİ YÜZYIL ANADOLU KİLİSELERİ

Pr. Marc Madrigal

BİRİNCİYÜZYIL ANADOLU KİLİSELERİ
©2015 Marc Madrigal ve Kitab-ı Mukaddes Şirketi.

Bütün hakları saklıdır. Bu kitabın hiçbir bölümü yazarın yazılı izni olmaksızın çoğaltılamaz.

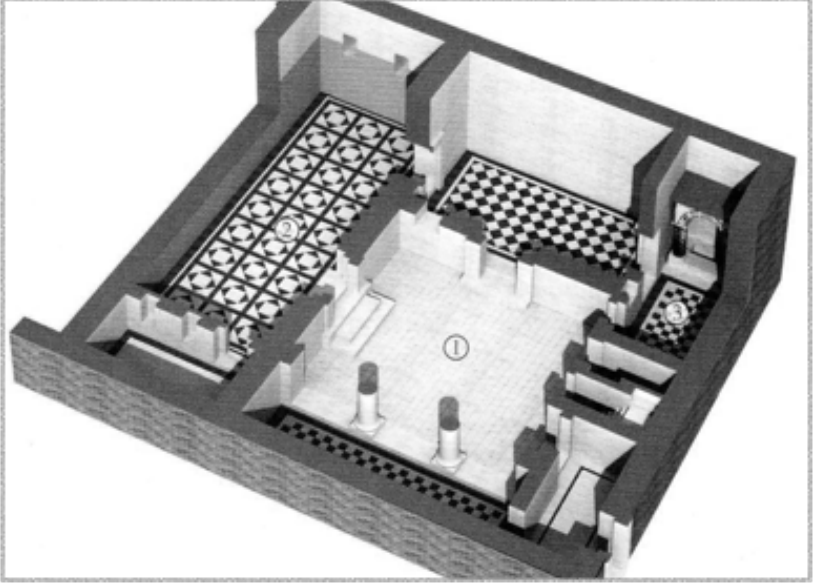
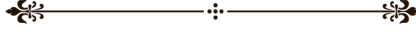
ISBN (XXXXXXXXXXXXXX)

İÇİNDEKİLER

İLK CEMAATLER VE ANTAKYA.....	5
ANTAKYA KİLİSESİ.....	7
SÜLEYMAN'IN ÖVGÜLERİ	9
ASYA İLİNİN YEDİ KİLİSESİ.....	11
1) EFES KİLİSESİ	11
2) İZMİR KİLİSESİ	14
3) BERGAMA KİLİSESİ	16
4) TİYATİRA (Akhisar) KİLİSESİ.....	18
5) FİLADELFYA (Alaşehir) KİLİSESİ.....	19
6) SART (Salihli) KİLİSESİ	20
7) LAODİKYA (Denizli) KİLİSESİ	22
ASYA İLİNİN DİĞER KİLİSELERİ	25
HİERAPOLİS (Pamukkale) KİLİSESİ	25
KOLOSE KİLİSESİ	27
TROAS KİLİSESİ	28
GÜNEY GALATYA KİLİSELERİ	31
LİSTRA (Konya/Hatunsaray) KİLİSESİ	33
DERBE (Karaman/Ekinözü) KİLİSESİ.....	34
KONYA KİLİSESİ	35
PİSİDYA SINIRINDAKİ ANTAKYA KİLİSESİ (Isparta/Yalvaç).....	37

DIĐER ANADOLU KİLİSELERİ	40
BITİNYA KİLİSELERİ (İznik, Kdz. Ereğlisi, İzmit?)	40
PONTUS VE KAPADOKYA KİLİSELERİ	43
KAYNAKÇA	45

İLK CEMAATLER VE ANTAKYA

Dura Europos kilise evinin planı

Günümüzde “Kilise” kelimesini kullandığımızda mozaik, ikona, sanat tasvirleri barındıran, çanlı, haçlı binalar gelir aklımıza... Fakat Grekçe “Ekklesia” (ἐκκλησία) kelimesinin anlamı “Bina” değil “Cemaat” demektir. Dolayısıyla İncil’de kilise kelimesini okuduğumuzda, Cemaat olarak anlamamız gerekir. Hristiyanlık tarihinin ilk 300

senesi boyunca Hristiyanların zulüm görmeleri ve pagan ilahlara adanmış kamu binalarında toplanmayı reddetmeleri nedeniyle, ibadet için evleri kullanırlardı. Tipik bir Roma evi, merkezi bir avlu ve bu avlunun çevresinde bulunan odalardan oluşurdu. Bir ev kiliseye çevrildiğinde odalar farklı işlevler kazanırdı. Mesela bir oda ibadet için, bir oda vaftizler için, bir oda dua için, bir oda da ortak paylaşılan ve bağışlanan malların depolanması için kullanılırdı. Günümüz tabiriyle ilk kilise binaları 4.yüzyılda, Konstantin'in Milano Fermanı sonrasında ortaya çıkmıştır. Bu hoşgörüyeye dayalı fermanla birlikte Romanın sistematik zulüm dönemi sona erer ve Hristiyanlar evlerden çıkıp özellikle "bazilika" ve "mozole" dediğimiz binaları satın alıp, ibadethanelere çevirirler. Böylece bugün kilise diye adlandırdığımız binalar ortaya çıkmış olur. Zamanla cemaatler binalarıyla özdeşip, kilise kelimesi günümüzdeki anlamını kazanır.

En eski ev kilisesi kalıntılarında biri Suriye'deki Dura Europos antik kentinde bulunmaktadır. 3. yüzyılda Roma ve Part İmparatorluğu sınırları arasında yer alan bu küçük kent, M.S. 256 yılında Partlılar tarafından işgal edilmeden önce terk edilir ve günümüze 3. yüzyıldan kalma adeta bir hayalet kasaba olarak ulaşır. Yörenin kurak iklimi, birçok kalıntının günümüze kadar ulaşmasını da sağlamıştır. Arkeolojik kazılardan anladığımız kadarıyla, bu ev kilisesi 233 ve 256 seneleri cemaati tarafından kullanılmıştır. Evin büyük odası toplantı salonu olarak kullanılmış, bir başka odası ise vaftizhaneye çevrilmiştir. Vaftizhane olarak kullanılan odada birçok fresk keşfedilmiştir. Aralarında İyi çoban, felçlinin iyileştirilmesi, İsa ve Petrus'un su üstünde yürümesi, üç Meryem'in İsa'nın mezarını ziyareti ve Samiriyeli kadının hikâyesini konu alan tasvirler mevcuttur. Bir diğer ilginç

keşif ise, evin içinde keşfedilen el yazmalarıdır. Bunların ilki, özellikle en eski kilise ilmihali olan *Didake* belgesiyle (M.S. 70 civarları) birçok benzer yönü bulunan ve “evkaristiya” veya Rab'bin sofrasında edilecek duaların bir rehberidir. İkinci belge, *Diatessaron* (yani Tatian'ın 4 müjdenin ahengi olarak bildiğimiz kitap) stiline benzeyen fakat *Diatessaron*'dan bağımsız olarak derlenmiş 4 müjdenin (Matta-Markos-Luka-Yuhanna) bir ahengidir.

ANTAKYA KİLİSESİ

İncil'de bahsi geçen bölümler: Elçilerin İşleri 6:5; 11:19-30; 13:1-3; 14:26-15:3, 22-40; 18:22-23.

Hristiyan âlemi için Antakya son derece önemli bir yerdir. Antakya'da ilk kez Hristiyanlara bugün kullandığımız “Hristiyan” unvanı verilir. Hristiyan, “Hristos” yani Grekçe “Mesih” kelimesinden türemiştir ve “Mesih izleyicisi” demektir. Büyük İskender'in ölümünden sonra kurulan şehir MÖ. 64 senesinde Roma İmparatorluğu tarafından fethedilir ve M.S. 1. yüzyılda Efes ile beraber Anadolu'nun en büyük şehri olur.

Elçilerin İşleri 11. bölümünden anladığımız kadarıyla, birçok İsevi Yahudi, M.S. 45 yılında Filistin topraklarında yaşanan zulüm ve baskı dönemi sırasında Antakya'ya kaçmıştır. Böylece Anadolu'nun ilk kilise cemaati de oluşmuştur. İncil anlatısına göre: “Kıbrıslı ve Kireneli [imanlılar] Antakya'ya gidip Greklerle de konuşmaya başladılar. Onlara Rab İsa'yla ilgili Müjde'yi bildirdiler...Rab'bin gücü sayesinde çok sayıda kişi inanıp Rab'be

döndü. Olup bitenlerin haberi, Kudüs'teki kiliseye ulaştı. Bunun üzerine imanlılar Barnaba'yı Antakya'ya gönderdiler. Kutsal Ruh'la ve imanla dolu, iyi bir adam olan Barnaba, Antakya'ya varıp Tanrı lütfunun meyvelerini görünce sevindi. Herkesi, candan ve yürekten Rab'be bağlı kalmaya özendirdi. Sonuç olarak Rab'be daha birçok kişi kazanıldı” (Elç. İş. 11:20-24).

Görünüşe bakılırsa, Antakya’da ilk defa Yahudi kökenli olmayan Greklerin çoğunluk oluşturduğu bir cemaat ortaya çıktı. Cemaate ilk rehberlik eden kişilerden biri Barnaba’dır. Barnaba Pavlus’u Tarsus’tan getirir ve birlikte 1 yıl boyunca yeni kurulan kiliseye inancın esaslarını öğretirler. M.S. 46 yılında ise, Antakya dahil olmak üzere, doğu Akdeniz topraklarında ağır bir kıtlık dönemi yaşanır (bkz. Elç. İş. 11:27-30). Antakya cemaati kendilerini düşünmek yerine, bu durum karşısında, Kudüs’teki cemaate maddi yardım gönderir ve böylece geriye büyük bir fedakârlık örneği bırakmış olur. Kısa bir süre sonra, Barnaba ve Pavlus Anadolu’da yeni kiliseler kurmak için yola koyulurlar. Böylece geleneğe göre, Petrus Antakya kilisenin önderliğini üstlenir.

Antakya kilisesinin üçüncü önderi İgnatius (M.S. 83-115) en önemli “Havarisel Babalardan” bir tanesidir. Havarisel Babalar 12 Havarinin müritlerine verilen isimdir. Kendisi Roma’ya infaz için götürüldüğünde Anadolu’da bulunan 7 kilise cemaatine mektuplar yazar. Bu mektuplar İncilin Vahiy bölümünde bahsi geçen kiliselere yazılan mektuplarla karıştırılmamalıdır. İzmir (Smyrna) cemaatine yazdığı mektupta, Matta 3:15’den alıntı yapar. İgnatius'un Matta müjdesinden sıkça alıntı yapması, An-

Antakya kilisesinin erken bir dönemde Matta metnini bildiğini ve kullandığını göstermektedir. Antakya’da veya çevre Suriye bölgesinde oluşan cemaatlerin yaptığı önemli katkılar arasında 1. ve 2. yüzyıla tarihlenen iki belge bulunmaktadır: (1) *Didake* diye adlandırılan keşfedilmiş en eski kilise ibadet kılavuzu ve (2) *Süleyman’ın Övgüleri* adıyla bilinen keşfedilmiş en eski kilise ilahi koleksiyonu.

Roma dönemine ait arkeolojik eserleri görmek isteyenler Hatay Arkeoloji Müzesini ziyaret edebilirler. St.Pier kilisesi diye bilinen yapı en erken 3. veya 4. yüzyıla dayanmaktadır. Bunun dışında 2. yüzyıla dayanan su kemeri kalıntıları (Memekli köprüsü) ve Altınözü istikametinde bulunan surlar bu dönemden kalma diğer kalıntılardır.

SÜLEYMAN’IN ÖVGÜLERİ

Günümüzde kiliselerde ilahi kitapları kullanılarak ilahi söylenmektedir. Bu geleneğin 2. yüzyılda Antakya civarında başladığını biliyor muydunuz?

Süleyman’ın Övgüleri toplam 42 ilahiden oluşan bir ilahi kitabıdır. Kitap anonimdir ve Süleyman ismi büyük ihtimalle Kral Süleyman’a atıfta bulunmak için kullanılmıştır. Uzmanlara göre Mezmurlar ve bu orijinal ezgiler ardı ardına okunurdu. En eski nüshası 3. yy. dayanmaktadır. Mısır’da keşfedilmiş ve *Bodmer* papirüs koleksiyonu içinde bulunmaktadır. Bazı nüshaları British Museum’da sergilenmektedir. Grekçe dilinde yazılmış olması ve ilk tercümesinin Süryanice dilinde olması, asıl çıkış nok-

tasının günümüzün Suriyesi veya daha özellikli olmak gerekirse, Antakya bölgesi olduğunu göstermektedir. Birçok uzman, 42 ilahiden oluşan bu ilahi kitabının, 2.yy ortalarına ait olduğunu düşünmektedir. 2000’li yıllarda bu ilahilerin meraklıları ilahi sözlerini müziğe uyarlayıp “Övgüler Projesi” (“The Odes Project”) adı altında müzik piyasasına bir albüm sürmüştür. İlahilerin İngilizce tercümesine erişmek için bu siteyi ziyaret edebilirsiniz:

<http://www.earlychristianwritings.com/text/odes.html>

Burada sadece 13. ilahiden bir çeviri örneği vermeye yetineceğim:

“İşte, Rab aynamızdır. Gözlerini aç ve kendini Onda gör. Yüzünü(yani “kim olduğunu”) öğren ve sonra Tanrı’nın ruhuna övgüler sun. Yüzündeki lekeyi sil. Rab’bin kutsallığını sev ve onu giyin. O zaman, Rab’de kaldığında, lekesiz olacaksın. Haleluya!”

ASYA İLİNİN YEDİ KİLİSESİ

1) EFES KİLİSESİ

İncil’de bahsi geçen bölümler: Elçilerin İşleri 18-19, Efesliler mektubu, 1. ve 2. Timoteos mektupları, Vahiy 2:1-7.

2 50.000 nüfusuyla Roma’dan ve İskenderiye’den sonra Efes, birinci yüzyılın en büyük şehirleri arasında yer alıyordu. Bugün İstanbul, Türkiye için ne ise, birinci yüzyıl Efes’i, Anadolu için o idi. Anadolu’nun en çok vergi alınan yeri, ama aynı zamanda Anadolu’nun kültürel, ekonomik, sosyal ve dini merkeziydi. Dünya’nın yedi harikası arasında yer alan Artemis tapınağı, burada bulunuyor ve Efes’teki tiyatro hala günümüzün en güzel antik eserleri arasında yer almaktadır. Efes şehri birçok İncil kahramanına ev sahipliği yapmıştır. Havari Yuhanna, İsa’nın annesi Meryem ve Luka buralardan geçmiş ve rivayetlere göre burada gömülü bulunmaktadırlar.

Bu şehirde bulunan kilisenin kuruluş hikâyesi şöyledir: M.S. 42 senesinde İmparator Claudius, Roma’dan Yahudileri kovan bir bildirme yayınlar ve böylece Akvila ve Priskilla adındaki İsevi bir karı-koca Efes’e yerleşir. Efes’e geldiklerinde, Vaftizci Yahya’nın vaftizini vaaz eden, ama Kutsal Ruh’u almayan Apollos adında

birisiyle tanışrlar. Apollos iman eder ve böylece Efes'teki Hris-tiyan cemaat kurulmuş olur. Pavlus bu şehri ikinci ve üçüncü yolculuğunda ziyaret eder ve birçok insan imana gelir. Birçok kişi putperest geçmişlerinden tövbe edip, bugünün rakamı ile on binlerce Türk Lirası değerindeki büyü kitaplarını yakar. Demetrius adındaki bir gümüşçü, artık Artemis tapınağının gümüş maketlerini satamadığı için, diğer gümüşçülerle beraber, Pav-lus'a karşı bir ayaklanma başlatır. Protestocular tiyatroyu dol-durup iki saat boyunca, şehir meclisi yetkilileri onları durdurana kadar, "Efesliler'in Artemis'i uludur!" diye bağırırlar (Elç. İş. 19:23-41). Pavlus burada tam iki sene yaşar ve "Tiranus" adıyla tanınan bir binada ilahiyat dersleri verir. Zamanla Pavlus'un öğrencisi Timoteos, Efes kilisesinin genç önderi olarak atanır.

Efes Kütüphanesi: Bilgelik, Bilgi, Akıl ve Erdem'i temsil eden dört kadın heykeliyle süslüdür.

Efes'teki kilise çok tebliğci bir kilisedir ve Asya ilindeki birçok kilise onların sayesinde kurulur. Mesela Epafras adındaki misyoner Kolose, Hierapolis ve büyük ihtimalle Laodikya kilise topluluklarını kurmuştur (Kol 1:7). Pavlus'un Tiranus okulundaki ilahiyat görevleriyle birlikte Efes'teki imanlılar derin bir Kutsal Kitap ve ilahiyat bilgisine de sahip olmuşlardır. Nitekim Pavlus'un M.S. 62 senesinde, Roma'da tutukluken, Efeslilere yazdığı mektup bunu teyit etmektedir. Buna ek olarak, Efes'te yazılmış olan 1. ve 2. Yuhanna mektuplarından, buradaki Hristiyanların başta Doketist sapkınlık olmak üzere bazı sapkın akımlara karşı mücadele verdikleri anlaşılmaktadır. Doketistlere göre İsa'nın bedeni gerçek fiziki bir beden olmayıp, bir görünümünden ibaretti. Bu görüşe sahip olmalarının nedeni, Doketistlerin beden ve maddeyi kötülük olarak yorumlamalarıydı.

Zamanla bu cemaatin ilk iman sevgisi ve gayreti soğumaya başlamış ve neticesinde Yuhanna'nın aracılığıyla, Efes kilisesine bir mesaj gönderilmiş (Vahiy 2:1-7). Kiliseye yazılan mektupta, sapkın öğretilere karşı sağlam duruşları takdir edilir, fakat aynı zamanda bir uyarı da verilir: "Ne var ki, bir konuda sana karşıyım: Başlangıçtaki sevginden uzaklaştın. Bunun için, nereden düştüğünü anımsa! Tövbe et ve başlangıçta yaptıklarını sürdür. Tövbe etmezsen, gelip kandilliğini yerinden kaldırıyorum." Kandil, kilisenin hizmetini simgelemektedir. Tövbe eden ve sadık kalan imanlılara, son bir vaat veriliyor: "Tanrı'nın cennetinde bulunan yaşam ağacından yeme hakkını vereceğim." Yaşam ağacının meyvesi bilgelik ve ebedi yaşamın simgesidir.

Dolayısıyla mektubun mesajı şudur: asıl bilgelik ve ebedi yaşam sapkın öğretileri yenmekten ziyade, Tanrı'nın uyarısını dikkate

alıp, ilk sevgi eylemlerimize dönmekten geçer. Böyle davranacak olanlar, asıl olan ruhsal ve manevi bilgeliği ve ebedi hayatı tatmış olacaktırdır.

2) İZMİR KİLİSESİ

İncil’de bahsi geçen bölümler: Vahiy 2:8-11.

İzmir ünlü ozan Homeros’un doğduğu şehirdir. Helenistik dönemi İzmir şehri, M.Ö. 4. yüzyılda Büyük İskender tarafından kurulmuştur. Denize bitişik konumundan dolayıbüyük bir limana sahipti ve 100.000 nüfuslu önemli bir ticari merkez olmuştu. Bugün, Agora (yani Çarşı) kalıntılarını görmek hala mümkündür. Antik dünyada İzmir doğal güzellikleriyle tanınıyordu ve bugün bile kullanılan “Güzel İzmir” ismi buradan geldiği düşünölmektedir.

İzmir kilisesi, üçüncü müjdeleme seyahati sırasında, Pavlus tarafından kurulmuştur (M.S. 53-56). Kilise çok zulüm görmüştür. İlk olarak şehirde yaşayan dindar Yahudilerin tepkilerini çekmişler, sonrasında Roma tarafından sistematik bir zulüm politikasına maruz kalmışlardı. Bazı imanlılar hapse atılmış, bazıları ise, imanlarından dolayı şehit olmuşlardı. Bunun başlıca sebebi, Roma İmparatoruna tapınılan kült merkezlerinden bir tanesinin, İzmir’de bulunmasıydı. İzmir “Neokoros”tu, yani, İmparator ibadetini sağlayan ve muhafaza eden şehir.

Doğal olarak Hristiyanlar, imparatora tapmayı reddetmiş ve vatan hainleri sayılarak birçoğu canları pahasına İsa’yı izlemeye

karar vermişlerdi. İncil'in Vahiy bölümünde, İzmir cemaatini bekleyen sıkıntılar önceden bildirilir (Vahiy 2:8-11). Bazılarına göre bu bahis, Polikarp hakkında bir peygamberlik içermektedir. Havari Yuhanna'nın öğrencisi olan Polikarp, M.S. 96 senesinde İzmir kilisesinin önderi olmuş ve 155 senesinde tutulduktan sonra yakılarak şehit edilmiştir. Sezar'ı, "Rab" olarak tanıması için, onu zorlayan cellâda şöyle demiştir: "Sen beni ancak bir saat süreyle yanıp, sonra sönecek olan ateşle tehdit ediyorsun, fakat kötüler üzerine gelecek olan yargı ateşinden ve sonsuz cezadan habersizsin. Ne duruyorsun? Ne yapacaksan yap" (Polikarp'ın Şehitliği 11:2).

Kilise, Vahiy yazarı tarafından, teselli edilip, hiç azarlanmamıştır. Tersine, iman ve cesaretinden dolayı takdir görmüştür. Zulme rağmen sadık kalan Hristiyanlara, 2 şey vaat ediliyor: "Ölüm pahasına da olsa, sadık kal, sana yaşam tacını vereceğim. Kulağı olan, Ruh'un kiliselere ne dediğini işitsin. Galip gelen, ikinci ölümden hiçbir zarar görmeyecek" (2:11). Bu ayetlerin anlamı şudur: Yaşam tacı büyük bir onurun simgesidir. O dönemde altın defne taşlarını sadece imparatorlar veya oyunlarda galip gelen sporcular giyebiliyordu. Kadifekale, İzmir kentini bir taç gibi nasıl süslüyorsa, sıkıntı çeken Hristiyanlar da, aynı şekilde Tanrı tarafından cennette yükseltileceklerine ve büyük bir onurun sahibi olacaklarına dair bir vaat alırlar. Aynı Hristiyanlar, her ne kadar ilk ölümü, yakılarak tecrübe edeceklerse de ebedi ölümü, yani, sonsuza dek sürecek ateşi atmayacaklardır.

3) BERGAMA KİLİSESİ

İncil’de bahsi geçen bölümler: Vahiy 2:12-17.

Büyük İskender’in ölümünden sonra fethettiği topraklar, 4 komutanı arasında paylaşılmıştı. Batı Anadolu toprakları, Lisimakos'a devredilmiş. Kendisi ise, ölümünden önce Bergama şehrini 9000 altın talantla birlikte, sadık askeri Filetarios'a vermişti. (M.Ö. 301). Filetarios, bu para ile Bergama krallığını kurmuş. Romalıların M.Ö. 133 senesinde Bergama'yı fethettikleri tarihe kadar, Bergama Anadolu topraklarının en görkemli şehri olmuştu. Dünyanın en büyük ikinci kütüphanesi buradaydı. Parşömen burada icat edildi ve Helenistik dönemin en ihtişamlı tapınakları burada yer aldılar.

Vahiy'deki mektup, Şeytanın tahtının Bergama'da olduğunu vurgulamaktadır. Bu bahis, taht şeklindeki Zeus sunağına bir gönderme olabilir. Fakat büyük olasılıkla, Bergama'daki insan odaklı tapınma sisteminden bahsetmektedir. Bergama kralları kendilerine tapınılmasını buyurmuş ve kendi şahsiyetleri çevresinde bir tarikat kurmuşlardı. Tapınaklar bile, Bergama krallığının kazandığı zaferleri kutlamak ve onların kişilik kültlerini güçlendirmek amacıyla yapılmışlardı. Bu anlayış Roma döneminde İmparator'a sunulan tapınış şeklinde de aynen devam etti. Dünyanın sonlarına doğru gelecek olan Mesih Karşıtı (Deccal) aynı şekilde insanların kendisine tapmalarını buyuracaktır. Bergama'ya Roma tarafından "Neokoros" unvanı verildi. Yani, İmparator ibadetini sağlayan ve muhafaza eden şehir olarak ilan edildi. Böylece, Bergama anıtları ve tapınakları ile atalara ve krallara yönelik sunulan ibadetle ün kazanmıştı.

Burada hayatını sürdüren Hıristiyanlar büyük baskılar altında yaşıyorlardı. Hatta, Antipas adında genç bir imanlı ile birkaç kişi, imparatorlara tapmadıkları için şehit edilmişlerdi. Fakat bazen de bu dış baskılar Hristiyanların direncini kırabiliyordu. Nitekim Vahiy’de okuduğumuz kadarıyla, kilisedeki bir gurup imanlı, ilahlara kurban edilen etlerden yemeye, diğer bir grup ise, Pagan zevkleri ve cinsel serbestliği teşvik eden Nikolas’ın sapkın görüşlerine uymaya başlamıştı. İzmir’de doğmuş olan Kilise Babası İreneyus’a göre bu Nikolas, Elçilerin İşleri 6. bölümde bahsi geçen ve ilk kilisede diyakoz veya yardımcı olarak seçilen Nikolas ile aynı kişidir. Bu tespit doğruysa zamanla Nikolas’ın sapkın bir akım başlattığı sonucuna varabiliriz. Bu yaşanan sıkıntılardan dolayı Vahiy yazarı Bergama kilisesine seslenmiştir.

Mektupta iman yolunda devam edenler takdir edilmiş, imanlarından taviz verenler ise uyarılmıştır. Ayrıca, mektupta şöyle bir vaat okuruz: “Galip gelene saklı mandan vereceğim. Ayrıca, ona beyaz bir taş ve bu taşın üzerinde yazılı olan yeni bir ad, alandan başka kimsenin bilmediği bir ad vereceğim” (2:17). Bu ayette geçen “saklı man” ifadesi Tanrı Kelamını, yani İsa Mesih’in sözlerini temsil eder (bkz. Yuhanna 6:32-35). Yani, sadık kalan Hristiyanlara dünyanın sunduğu geçici zevklerle değil, kalıcı ve doyurucu olan Tanrı Kelamıyla doyurulacakları vaadi veriliyor. Beyaz taşın üstündeki isim ise, tarih boyunca hatırlanacak bir kayıttan bahsetmektedir. Lakin, o dönemde beyaz taşta bir ismin işlenmesi, toplumsal açıdan bir prestij kaynağıydı. Yani, burada sadık kalan Hristiyanlara ebediyen cennette hatır-

lanacak şanlı bir isme kavuşacaklarıyla ilgili bir vaat okumaktayız.

4) TİYATİRA (AKHİSAR) KİLİSESİ

İncil’de bahsi geçen bölümler: Vahiy 2:18-28.

Tiyatira şehri, Lidyalılar tarafından kurulmuş, sonrasında ise, sırasıyla Makedonlar, Galatyalılar ve Bergama kralları tarafından ele geçirilmişti. Bu yörenin ilahı Lidya, Makedon ve Grek inançlarının kaynaşmasından ortaya çıkan Helios Pythius Apollo adını taşırdı. Tiyatira, Filipi şehrinde imana gelen ve oradaki kilisenin kurulmasında başrol oynayan kumaş boyacısı Lidya’nın memleketidir.

Tiyatira emekçi sınıfların ve çeşitli meslek topluluklarının faaliyet gösterdiği bir şehirdi. Bu meslek toplulukları veya işçi sendikaları genellikle birer koruyucu ilahın gücüne sığınırdı. Bu guruplar sık sık toplantılarda buluşup putperest adetlerini yerine getirirlerdi. Bu adetlerin içinde ilahlara sunulan kurban etleri yenilip, cinsel ilişkilere girilirdi. Bu durum, imanlı esnafların üzerinde, “ya meslek grubunun özel putperest ibadetleri ve eğlencelerine uyersin ya da çevresiz kalırsın, işsiz kalırsın” gibi bir baskı oluştuyordu. İzebel (Vahiy 2:20) olarak adlandırılan bir kadın buradaki kilise cemaatine kötü örnek olmuş ve imanlıların bu törenlere katılarak ruhlarını kirletmeyeceğini savunmuş ve öğretmiş. İlginçtir ki, İzebel ismi, bir zamanlar İsrail ulusunu ahlaksızlığa ve putperestliğe sürükleyen Fenikeli bir kraliçenin de ismidir (1 Kr. 16:31; 18:4,13). Kilisenin çoğu bu tuzığa

düşse de, sadık kalan bir avuç imanlı vardır. İzebel ve onu izleyenlere hastalık ve cezalar öngörülürken. Vahiy yazarı Tanrıya sadık kalan azınlığı takdir ediyor ve “Sizde olana sımsıkı sarılın” (2:25) diyerek teşvikte bulunuyor. Sadık kalan azınlığa ödülleri vaat ediyor: “Ben Babam'dan nasıl yetki aldım, galip gelene, yaptığım işleri sonuna dek sürdürene, ulusların üzerinde yetki vereceğim... Galip gelene sabah yıldızını da vereceğim. Kulağı olan, Ruh'un kiliselerine ne dediğini işitsin” (2:26-29). Yani sadık kalan Hristiyanlara geçici yetki ve itibar arayan sadakatsiz Hristiyanların tersine, kalıcı bir yetki ve itibar vaat ediliyor. “Sabah yıldızı” İsa Mesih'e istinaden kullanılan bir unvandır (bkz. Vahiy 22:16). Buradaki sadık kalan Hristiyanlara, İsa Mesih ile özel ve samimi bir ilişkinin yanı sıra, cennette kalıcı bir itibara sahip olacaklarıyla ilgili bir vaat verilmektedir.

5) FİLADELFYA (Alaşehir) KİLİSESİ

İncil'de bahsi geçen bölümler: Vahiy 3:7-13.

Filadelfya şehri, M.Ö. 150 senelerinde, Bergama krallarından 2. Attalus tarafından kurulmuştur. Romalılar Attalus'u kendi kardeşi Eumenes'e karşı kıskırtmaya çalışsalar da, Attalus kardeşine sadık kalır ve böylece kendisine “Filadelfus” (“Kardeşini seven”) lakabı takılır. Bu şekilde “kardeş sevgisi” anlamına gelen Filadelfya şehri ortaya çıkar.

Lidya ve Frigya illerinin kültür merkezi olması düşüncesiyle kurulan şehir, dört yol vazifesi görüp başlangıçtan beri önemli bir Yahudi kolonisi barındırmıştır. Filadelfya'daki imanlılar sayıca

azlardı, fakat heveslilerdi. Bu hareketlilik tepkisiz kalmamış ve kısa bir müddet sonra özellikle şehirde yaşayan Yahudiler tarafından zulüm görmeye başladılar. Birçok engelle karşı karşıya geldiler. Vahiy bölümünde, insan gözüyle güçsüz görünen bu kilise cemaatine, hiç kimsenin kapatamayacağı açık bir kapı vaat ediliyor (3:8). Buradaki kasıt, inancı duyurmak için sayısız ortam ve fırsatın kendilerine bahşedileceği gerçeğidir. Sıkıntılı günlerinde sabır ve özveri sergilediklerinden ötürü, takdir ediliyorlar ve yazar haklarında hiçbir şikâyetle bulunmuyor. Bu kiliseye iki ödül vaat ediliyor: Gelecekte gerçekleşecek olan deneme saatinden muaf olacaklar; yani İsa'nın ikinci gelişiyile beraber gelecek olan sıkıntılı dönemi tecrübe etmeyecekler ve Tanrı onları kendi tapınağında veya hizmetinde mecazi anlamda sarsılmaz bir sütun yapacaktır.

6) SART (Salihli) KİLİSESİ

İncil'de bahsi geçen bölümler: Vahiy 3:1-6.

Sart şehri M.Ö. 1400 senesinde kuruldu. Dünyanın en eski şehirleri arasında yer alan bu kentin halkı, şanlı geçmişiyle çok gurur duyardı.

M.Ö. 6. yüzyılda, kral Kroesus altında Sart, Lidya'nın başkenti oldu. Kroesus, Sart çayında altınla karışmış gümüş (elektrum) keşfettikten sonra, Sart'ın zenginliğini ve şanını duymayan kalmamış. Fakat Sart'ın şanı pek uzun sürmedi. M.Ö. 546 senesinde, Sart'ın fethedilemezliğiyle ün yapan kalesi, Persler tarafından fethedildi. Bir gece, Persler tarafından kuşatma altında

ASYA İLİNİN YEDİ KİLİSESİ

olan Sart kalesinde, muhafızlardan biri kaskını yamaca düşürmüş ve gizli bir geçit kullanarak kaskını geri alıp kaleye dönmüş. Bunu fark eden Pers askerleri, Sart kalesini aynı gece fethetmiş. Sartlılar dikkatsizliklerinden dolayı hazırlıksız yakalanmıştı ve böylece fethedilmişlerdi. Sonrasında Büyük İskender döneminde Persler Sart'ı kaybetti ve şehrin Helenistik dönemi başladı.

Sardis Kalesi, askerlerin uykuya dalmasıyla fethedilmiştir.

Roma döneminde Sart şehrinin nüfusu 100.000'e ulaşmış. Şehir tarihinde olduğu gibi, burada yaşayan Hristiyanlar, geçmiş başarılarına güvenip, ruhsal olarak uykuya dalmışlardı. Artık gündelik hayatta Tanrıyı aramaz hale gelmişlerdi. Dolayısıyla, Vahiy bölümünde şöyle bir uyarı okumaktayız: "Yaşayan topluluk olarak ad yapmışsın, ama ölüsün. Uyan! Tövbe et! Eğer uyanmazsan, bilmediğin saat sana hırsız gibi geleceğim!" (3:1-3).

Kuşkusuz burada, uykudan ötürü şehrin yaşadığı tarihsel hezimeteye bir gönderme yapılmaktadır. Fakat kilise cemaatinde sadık imanlılar da bulunmaktadır ve bunlara Yaşam Kitabından silinmeyecek bir ad vaat ediliyor; yani bu dünyanın geçici görkemleri yerine, sonsuzluk boyunca cennette ün yapmış bir isim.

7) LAODİKYA (Denizli) KİLİSESİ

İncil’de bahsi geçen bölümler: Vahiy 3:14-22.

Laodikya Şehri, Büyük İskender’in komutanlarından Seleukos tarafından, M.Ö. 260 senesinde kurulmuştur. Ünlü bir tıp okulunun da bulunduğu Laodikya’da, gözler için merhemler ve siyah yün üreten zengin bir sanayisi vardı. Milyarderler ve bankerler yuvası olan bu şehir öylesine zengindi ki, M.S. 60 yılında şehri yerle bir edip yıkan depremden sonra Roma devletinin maddi yardımını bile reddetmişti. İki tiyatrosu bulunan nadir şehirlerden biri olan Laodikya’nın, stadyumu, jimnastik salonu ve hamamları son derece lükstü.

Anlaşılan, maddi zenginliklerden de yararlanan imanlılar, bu bolluğu Tanrı’nın özel kutsaması olarak yorumlarken, gerçek ruhsal değerleri göz ardı ediyorlardı. Ama bunun acı tarafı, kendilerinin ruhsal ve manevi olarak da zengin olduklarını düşünmeleri idi. Aslında dua hayatlarında ve ruhsal konularda çok gevşeklerdi. Laodikya’daki Hristiyanlar: “Zenginim, zenginleştim, hiçbir şeye gereksinmem yok” diyorlardı, ama Tanrı’nın gözünde lüks giysileri ve göz merhemleriyle meşhur olan şehrin, Hristiyanları “zavallı, acınacak durumda, yoksul, kör ve çıplak”lardı. Ne komşu kent Hierapolis’teki sıcak su kaplıcaları gibi ateşli, ne de Kolose’den gelen soğuk dağ suyu gibi ferahlatıcılardı. Onlar, şehirlerindeki ılık maden suyuna benziyordu. Ilık termal suyu nasıl mideyi bulandırır ve kusturursa, Vahiy yazarı Rab’bin de böylelerini “kusacağı” yani, “yarış dışı” edip, göksel ödüllerden men edeceği uyarısında bulunur.

Bütün bunlara rağmen, tövbe fırsatı da mevcut ve vicdanını dinleyen her insana bir fırsat sunulmaktadır. İsa'nın kendisi, insan yüreğinin kapısında durmuş, kapıyı çalmaktadır. Ona yüreğini açan kişiye bir sofraya, yani yakın ve samimi bir dostluk ilişkisi vaat edilmekte. Bu dostluk ilişkisinde sadık kalanlara verilen vaat şu şekildedir: "Ben nasıl galip gelerek Babamla birlikte Babam'ın tahtına oturdumsa; galip gelene de, benimle birlikte tahtıma oturma hakkını vereceğim" (3:21).

ASYA İLİNİN DİĞER KİLİSELERİ

HİERAPOLİS (Pamukkale) KİLİSESİ

İncil'de bahsi geçen bölümler: Koloseliler 4:12-14.

Hierapolis şehri M.Ö. 3. yüzyılda kurulmuş fakat günümüz harabeleri M.S. 60 senesinde yaşanan büyük deprem sonrasında yeniden inşaat edilen şehrin kalıntılarıdır.

Hierapolis antik dünyanın şifa merkeziydi. Termal sularının mineral zenginliğini duymayan yoktu. Bugünlerde olduğu gibi antik dünyada da şehir gelirini turizm'den elde ediyordu. Hierapolis devasa bir huzurevi gibi işlerdi. Şifa arayan ve hayatlarının sonuna yaklaşan kişiler Hierapolis'e taşınırdı. Şehirdeki Nekropol (Mezar alanı) antik çağın bugüne kadar keşfedilmiş en büyük mezar alanlarından bir tanesidir.

Efes kilisesinden gönderilen müjdeci Epafra, Hierapolis'teki imanlı topluluğunu kurmuştur (Kol 1:7). Daha sonra 1. yüzyılın ikinci yarısında İsa'nın havarisi Filipus buraya yerleşmiş ve burada M.S. 80 senelerinde şehit edilmiştir. 21 Temmuz 2011'de İtalyan profesör Francesco D'Andria 1. yüzyıla dayanan Filipus'un mezarını 4. yüzyıl kilise kalıntısı içinde keşfetmiştir.

Hierapolis kilisesinin ilk önderlerinden biri Papias'tır. Papias (M.S. 60-135) İzmirlî Polikarp ile birlikte Havari Yuhanna'nın

öğrencisiydi. Papias, İsa'nın deyişleri ve benzetmelerini konu alan en eski Hristiyan tefsir kitabını yazmıştır. 5 kitaptan oluşan bu seriden sadece 13 nüsha günümüze kadar ulaşabilmiştir. Papias'ın yazıları sayesinde Markos ve Matta'nın derlemesi hakkında önemli bilgilere sahibiz.

Havari Filipus'a ait anıtsal mezar

Hierapolis şehrine dünyanın dört bucağından ziyaretçilerin gelmesinden dolayı gerek burada yaşayan, gerek Kolose'de yaşayan imanlılar birçok dünyevi felsefeye maruz kalıyordu. Bu düşüncelerin çoğu kiliseyi etkilemese de bazı sahte öğretmenler İsa Mesih'in, Baba Tanrı ile insan arasında birçok aracıdan sadece biri olduğu fikrini teşvik etmiş. Ayrıca, meleklerle yönelik ibadeti de içeren düşünceler yaymışlar. Böylece Pavlus Hierapolis ve Kolose'de okunmak üzere Koloseliler mektubunu yazmıştır. Özetçe, mektubun konusu Mesih'in göklerde

ve yeryüzündeki bütün varlıkların üzerinde olan üstünlüğü ve egemenliğidir.

KOLOSE KİLİSESİ

İncil’de bahsi geçen bölümler: Koloseliler’e ve Filimon’a mektup.

Hierapolis ve Laodikya kadar görkemli bir şehir olmasa da, Kolose yöresinin en büyük imanlı topluluğunu barındırıyordu. Buradaki ev kilisesi Efes’ten gelen müjdeci Epafras tarafından kurulmuştu (Kol 1:7). Kolose şehri siyah yün üretimine odaklanmış küçük sanayi bir kentti. Hierapolis’e ve Laodikya’ya yakınlığından dolayı pek çok sahte felsefeye ve sapkın görüşlere maruz kalıyordu. Pavlus’un giysi üretiminde uzman olan bu şehrin topluluğuna tavsiyesi eski hayatın zevklerini ve felsefelerini bırakıp Mesih’i giyinmeleridir (Kol 3:12).

Kolose’deki ev kilisesi zengin bir iş adamı olan Filimon ve eşi Afiya’nın evinde toplanıyorlardı (Fil 1, 2). Filimon’un oğlu Arhippus (Kol 4:17, Fil 2) büyük ihtimalle kilisede önderlik görevini üstlenmişti. Pavlus Arhippus’tan “birlikte mücadele verdiğim” kardeş olarak söz etmektedir.

Filimon’un evinde hizmet eden Onisimos adında bir uşak vardı. Onisimos efendisinin parasını çalıp Roma’ya kaçmış. Oradayken gözaltında olan Pavlus ile tanışmış. Tövbe edip Rab İsa’ya iman etmiş. Sonrasında Pavlus onu Filimon mektubuyla Kolose’ye geri göndermiş. Mektup’ta Pavlus Filimon’a Onisimos’u tekrar ev halkına kabul etmesi için yalvarır ve Onisimos’un borçlandığı her kuruşu gerekirse kendi cebinden karşılayacağına dair söz verir. Pavlus, mektubunu, Kolose’yi ziyaret etme arzusunu dile

getirerek sonlandırır. Fakat ziyaret edip etmediğini bilinmemektedir. Daha sonraki yüzyıllarda şiddetli depremlerden dolayı Kolose kenti terk edilmiş. Günümüzde Kolose, Türkiye’de hala kazılmamış olan sit alanlarından bir tanesidir.

TROAS KİLİSESİ

İncil’de bahsi geçen bölümler: Elçilerin İşleri 16:8-11, 20:5-13; 2. Timoteos 4:13.

Troas, Çanakkale Dalyan’da bulunan antik bir kenttir. Kent Büyük İskenderin komutanlarından Lisimakos tarafından kurulmuştur. M.S. 188 yılında Romalılar tarafından fethedildikten sonra bu liman kenti Çanakkale’nin en önemli ticari merkezi olmuş.

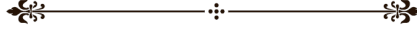
Troas’ta Müjdecî Luka yaşamaktadır. Kendisi aslen Antakyalı olup büyük ihtimalle Troas’ta hekim olarak çalışmaktadır. Troas’taki cemaat büyük ihtimalle Pavlus’un 2. yolculuğu sırasında veya öncelerinde Luka tarafından kurulmuştur.

Bitinya, yani İstanbul’un bulunduğu bölgeye gitmek isteyen Pavlus Kutsal Ruh tarafından engellenir ve kendisini Troas’ta bulur. Troas’ta Pavlus duaya çekilir ve bir görüm görür. Bu görümde kendisini Makedonya’ya (Yunanistan’a) çağıran bir kişiyi görür (Elç. İş. 16:9) ve böylece Yunanistan yarımadasına geçer. Luka bu andan itibaren Pavlus’a eşlik etmeye başlar ve onun katiplerinden biri olur. Bunu nereden mi biliyoruz? Elçilerin İşleri anlatısında üçüncü tekil şahıs yerine, bu ayetlerden itibaren üçüncü çoğul şahıs kullanılır (bkz. Elç. İş. 16:10-17, 20:5-

21:18, 27:1-28:16). Üçüncü yolculuğunda, Kudüs'e dönüşünde Pavlus tekrar Troas'tan geçer. Troas kilisesi Roma döneminde bir apartman binasının ("insula") üçüncü katında toplanırmış. Pavlus kilisede vaaz verirken Eftihos (ismi "şanslı" anlamına gelir) denilen genç bir delikanlı cam kenarında uyuya kalıp, pencereden düşüp vefat eder. Pavlus Eftihos için dua ettikten sonra, genç çocuk dirilir ve Pavlus yarım kalan vaazını tamamlar. Troas ile ilgili İncil'deki son bahis 2. Timoteos 4:13'te geçer. Pavlus Roma'da hapidedir ve kendisine ziyarete gelecek olan Timoteos'a şöyle der: "Troas'ta Karp'ın yanında bıraktığım abayı, kitapları, özellikle yazı derilerini gelirken beraberinde getir." Görünüşe bakılırsa Pavlus Troas'ı duaya çekilme ve Kutsal yazı-ları incelemek için bir dinlenme yeri olarak seçmişti.

Troas şehri M.S. 4.yy. da Konstantinopolis'in kurulmasıyla önemini yitirmiş ve 6. yy. da alüvyonlar nedeniyle liman kenti terk edilmiş. Troas'ta kazılar yeni başlamıştır. Kalıntılar arasında bir Roma hamamı, çarşısı, limanı ve küçük bir tiyatro görülebilir.

GÜNEY GALATYA KİLİSELERİ

Pavlus'un İncil'de yazdığı en meşhur mektuplarından biri de, Galatyalılar'a yazılan mektuptur. Bu mektubun kime yazıldığı günümüzde halen tartışma konusudur. Tartışmanın sebebi, Galatya isminin siyasi mi, yoksa coğrafik anlamda mı kullanıldığının bilinmemesinden kaynaklanmaktadır. Siyasi anlamda Listra, Derbe ve Konya genişletilmiş Galatya bölgesinde yer almaktadır. Fakat coğrafik olarak bu şehirlerin yer aldığı bölge, Pamfilya olarak bilinir. Bütün bunlara karşın, mektubun içinde bahsi geçen tutucu Yahudiler ve Musevi geleneklerini bırakmak istemeyen Hristiyanlar, aslında Listra, Derbe ve Konya'daki çoğunluğu Musevi olan cemaatlerin tanımına bir hayli uymaktadır. Yani Galatyalılar adıyla kastedilen cemaatlerin Listra, Derbe ve Konya olma olasılığı kanaatimce yüksektir.

Pavlus'un Galatya kiliselerine yazdığı mektup, kiliselerde yaşanan bir soruna hitaben yazılmıştır. Galatya'daki kiliselerin üyelerinin büyük kısmı Yahudi Hristiyanlardan oluşmaktaydı. Bu yöredeki Yahudiler, gurbette yaşadıkları için oldukça muhafazakâr ve tutucu bir yaklaşım sergiliyorlardı. Yahudi olmayanlar İsa'yı kabul edip kilisenin bir üyesi olduğunda, bu tutucu Yahudiler cemaate katılan bu kişilerin sünnet olmalarını, şeriatı tutmalarını ve Yahudi geleneklerine sadık olmalarını buyurmuşlar.

Aslında bu sorun Elçilerin İşleri 15. Bölümde bahsi geçen konsil veya mecliste konuşulmuştu. Havarilerin ve Pavlus'un da katıldığı bu meclise göre Yahudi olmayan Hristiyanlardan sünnet ve yemek kuralları gibi konular dayatılmayacaktı. Fakat anlaşılan şu ki, sorunlar özellikler Galatya bölgesindeki kiliselerde devam etmekteydi.

Pavlus, bu kiliselere yazdığı mektupta iki temel argüman kullanmaktadır. Bunların ilki şeriatın yetersizliğiyle ilgilidir. Şeriatın verilmiş amacı Tanrıyı sevebilmemiz ve komşumuzu kendimiz gibi sevebilmemizdir. Kurallar ise bu amaca hizmet eden bir araçtır. Fakat sorun şudur ki, kurallar bizi bu sevgiyi yaşamamız ve yaşatmamız için güç vermiyor. Aksine kurallar bize dayatılınca nefsimiz tepki vermek ve başkaldırmak istiyor. Bundan dolayı Tanrı'nın istediği doğruluğu yaşayabilecekseniz içimizde bir şeyin değişmesi gerek.

Bu da bizi Pavlus'un ikinci argümanına taşıyor. Yasayı eksiksiz bir şekilde ve amacına göre tutan tek bir kişi var: İsa Mesih. Eğer yasanın sevgi amacına ulaşılacaksa, o zaman kişi kendi nefesine ölerək İsa'nın ruhunu benimsemesi lazım. Çünkü bu ruh kişinin içinde işledikçe, kişinin karakteri ve doğası değişir. Bu sayede insan yasanın verilmiş amacını, yani Tanrı'nın sevgisini yaşamak ve yaşatmak ilkesini tamamlamış olur. Bundan dolayıdır ki, Pavlus'a göre önemli olan Yahudi gelenekleri ve ibadet kurallarına sadık olmaktan ziyade, kendi bencilliğimize ölerək İsa'nın ruhuna sadık olabilmektir. Yani Pavlus'un kendi sözleriyle: "Bana gelince, Rabbimiz İsa Mesih'in çarmıhından başka bir şeyle asla övünmem. O'nun çarmıhı aracılığıyla dünya benim için ölüdür, ben de dünya için. Sünnetli olup olmamanın önemi yoktur, önemli olan yeni yaratılıştır" (Galatyalılar 6:14-15).

LİSTRA (Konya/Hatunsaray) KİLİSESİ

İncil’de bahsi geçen bölümler: Elç. İş. 14:6-23, 16:1-5.

Listra, Konya’nın 35 km. Güneydoğusunda yer almaktadır. M.Ö. 25 senesinde bir Roma sömürgesi olmuştur. Listra’da yaklaşık 3000 kişi yaşamış; bunların çoğu, Roma ordusundan emekliliğe ayrılmış askerlerdi. Pavlus ve Barnaba ilk iki müjdeci seyahatlerinde, Listra’yı ziyaret etmiştir. Burada sakat bir adamı mucizevî bir şekilde iyileştirdikten sonra, Listra halkı Pavlus ve Barnaba’nın, Zeus ve Hermes’in beden almış halleri olduğuna inanmış ve kendilerine kurban sunmak istemişlerdir. Pavlus ve Barnaba bu kurbanları reddederek, Mesih’i müjdelemişlerdir. Bu olayın sonrasında, Antakya’dan ve Konya’dan gelen Yahudiler, halkı kışkırtıp, Pavlus’u taşlamalarına sebep olmuşlar. Onu ölmüş sanarak kentin dışına sürüklediler. Fakat Pavlus kalkıp kente geri döndü. Birçok yorumcu Pavlus’un burada ölümden dirilmiş olabileceğine ve 2.Korintliler 12:2’de geçen "On dört yıl önce alınıp, üçüncü göğe götürülmüş, bir Mesih izleyicisi tanıyorum. Bu, bedensel olarak mı, yoksa beden dışında mı oldu, bilmiyorum, Tanrı bilir" ifadesinde Listra’daki bu ölüm tecrübesinden bahsetmiş olabileceğine inanmaktadır.

Listra’ya yapılan bu yolculuklar ile küçük bir kilise cemaati kurulur. İlk imana gelenler arasında, genç Timoteos, annesi Evniki ve anneannesi Lois’i görmekteyiz (2.Tim 1:5). Timoteos’un Babası Grek değil, büyük ihtimalle emekliliğe ayrılan ve daha sonra Evniki ile evlenen bir Romalı askerdi. Dolayısıyla, Timoteos sünnet edilmemişti (Elç. İş. 16:3). Evlerde toplanan bu küçük cemaat, zaman zaman daha büyük bir cemaate sahip olan,

Konya'daki kardeşleri de ziyaret ederdi (Elç. İş.14:1). Timoteos genç yaşta iman ettiğinden dolayı, Kutsal yazıları çok iyi öğrenmişti. Pavlus'un ikinci ve üçüncü yolculuğunda ona eşlik etmiş, dördüncü yolculuğundan sonra Pavlus Roma'da ev hapsindeyken, Timoteos, Pavlus'un kâtipliğini yapmıştı. 1. ve 2. Selanikliler'e, 2. Korintliler'e, Filipililer'e, Koloseliler'e ve Filymon'a mektuplarına kâtiplik yapmıştır. Daha sonra ise, Efes'teki kilisenin önderi olarak atanmıştı. Günümüzde Listra, Türkiye'de kazılmamış sit alanlarından bir tanesidir.

DERBE (Karaman/Ekinözü) KİLİSESİ

İncil'de bahsi geçen bölümler: Elçilerin İşleri 14:6, 20-22; 16:1; 20:4.

Helenistik bir kent olarak kurulan Derbe, M.Ö. 129 senesinde Roma hâkimiyetine girdi. M.Ö. 36-25 seneleri arasında yerel hanedanlıklar tarafından ele geçirilen kent, M.Ö. 25 senesinde tekrar Roma hakimiyetine girer ve yeni oluşturulan Galatya bölgesine dâhil edilir. 1956'da, bugünlerde, Konya Arkeoloji müzesinde bulunan bir yazıt Kerti höyüğünde keşfedilir. Yazıtın, M.S. 157 senesine ait olduğu tespit edilir ve Derbe'den bahseder. Böylece Ekinözü yakınlarındaki Kert höyüğü, antik Derbe olarak tespit edilir. Elçi Pavlus, ilk üç müjdecî seyahatinde Derbe'den geçer. Bölgede zulüm gördüğü diğer kentlere nazaran, Pavlus buradaki halk tarafından daha yakın ilgi ve konukseverlikle karşılanır. Pavlus'a bazı seyahatlerinde eşlik eden ve aynı zamanda toplanan bağışları Kudüs'teki kiliseye götüren Gaius'un, memleketi Derbe'dir (Elç. İş. 20:4). Uzun zamandır Kolo-

se ve Listra ile birlikte kazılmayan sit alanlarından bir tanesi olan Derbe’de, 2013 senesinde çalışmalar başlamıştır.

Kazisorumlusu Selçuk Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Mehmet Tekocak’ın bir röportajda verdiği ifadelere göre: “Olası bir kilise kalıntısı izine rastladık. Sadece kuzey ve doğu tarafındaki apsisinin bir bölümü sağlam olarak günümüze gelmiş. Kazı devam ettikçe yeni yapılar bulacağımız inancındayız. Bu kilise kalıntısı bile höyükte Hristiyan bir toplumun yaşadığını ifade ediyor (...) bu höyükte günümüzden 8 bin yıl öncesine giden buluntular var. Çalışmalar ilk etapta 3 yıl sürecek. Ondan sonra eldeki verileri değerlendirip, yeni projeler hazırlayacağız.”

Elbette ki, keşfedilen kilise binası kalıntısı büyük ihtimalle en erken 4. yüzyıla aittir, Neticede kilise binaları Anadolu’da Konstantin’in hoşgörü fermanından sonra ortaya çıkmaya başlamıştır. Fakat burada bir kilise binasının bulunması, 1-2. yüzyıldan itibaren Derbe’de bir Hristiyan cemaatinin bulunduğu dair güçlü bir ipucudur.

KONYA KİLİSESİ

İncil’de bahsi geçen bölümler: Elçilerin İşleri 13:51-14:6; 16:2; 18:23.

Konya’da kentsel yerleşim, Frig döneminde başlamıştır. M.Ö. 25 senesinde kent yakınlarında bir Roma sömürgesi oluşturulmuştur ve Grek yerleşkesi (“polis”) Roma sömürgesiyle yan

yana büyümüşür. M.S. 135 senesinde İmparator Hadrian döneminde, bu iki yerleşke birleşip, tek şehir haline gelmiştir. Konya, Pavlus tarafından üç kez ziyaret edilmiştir. İncil'deki anlatıya göre:

“Yahudiler'in havrasına giren Pavlus'la Barnaba, öyle etkili konuşular ki, hem Yahudiler'den, hem de Grekler'den çok kişi iman etti. Ama inanmayan Yahudiler, öteki uluslardan olanları kardeşlere karşı kışkırtarak zihinlerini bulandırdılar. Orada uzunca bir süre kalan Pavlus'la Barnaba, Rab hakkında cesaretle konuşuyorlardı. Rab de onlara belirtiler ve harikalar yapma gücü vererek, kendi lütfunu açıklayan bildiriye doğruladı. Yahudiler ile öteki uluslardan olanlar ve bunların yöneticileri, elçileri hırpalayıp taşla tutmak için düzen kurdular. Bunu öğrenen Pavlus'la Barnaba, çevre bölgelere kaçarak oralarda da Müjde'yi yaydılar” (Elç. İş. 14:1-6).

Görünüşe bakılırsa buradaki kilise cemaati sıkıntılar ve zulümler içinde ortaya çıkmıştı. Birçok dindar Yahudi tarafından tepki toplamışlar, fakat kilise cemaati büyümüşü. Komşu kent Listra'da evlerde toplanan küçük cemaat, zaman zaman daha büyük bir cemaate sahip olan Konya'daki kardeşleri de ziyaret ediyorlardı. İlk yolculuğun sonlarına doğru, Pavlus ve Barnaba tekrar Konya'dan geçtiler: “Tanrı'nın Egemenliği'ne, birçok sınıktan geçerek girmemiz gerekir” diyorlardı. İmanlılar için her kilisede ihtiyarlar seçtiler. Dua ve oruçla onları, inandıkları Rab'be emanet ettiler” (Elç. İş. 14:22-23). Daha sonra, ikinci ve üçüncü yolculuğunda, Pavlus buradaki cemaati ziyaret edip teşvik etmiş ve böylece cemaatin sağlam temellerini pekiştir-

miş. Bu dönemden kalma Roma eserlerini görmek isteyenler, Konya'daki Arkeoloji müzesini ziyaret edebilirler.

PİSİDYA SINIRINDAKİ ANTAKYA KİLİSESİ (Isparta/Yalvaç)

İncil'de bahsi geçen bölümler: Elçilerin İşleri 13:14-51, 14:19, 21-23.

M.Ö. 261 senesinde, Seleukos hanedanlığının kralı Antiokus tarafından kurulan bu kent, MÖ. 25 senesinde bir Roma sömürgesi olmuştu. 5. ve 7. lejyonun emekliliğe ayrılan 3000 askerini barındıran şehrin nüfusu yaklaşık 10.000 civarındaydı. M.S. 1. yüzyıl yazıtlarından, bu yerleşimde, gladyatör ve av oyunlarının yapıldığını anlamaktayız. İncil'den bildiğimiz kadarıyla, burada bir Yahudi nüfusu da bulunmaktaydı.

Pisidya Kilisesi (4.yy), Pavlus'un vaaz verdiği havranın kalıntıları üzerine inşaat edilmiştir.

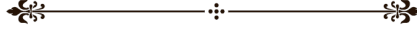
Pavlus ilk üç yolculuğunda bu kentten geçmiştir. Pavlus ve Barnaba'nın Kıbrıs ziyareti sırasında, Kıbrıs Valisi Sergius Paulus iman eder. Sergius Paulus'un memleketi Pisidya sınırındaki Antakya'dır. Burada, Sergius'un ailesi büyük arazilere sahipti. Bugün Sergius Paulus'un adı geçen bir yazıt, Yalvaç müzesinde sergilenmektedir. Birçok Kutsal Kitap uzmanına göre; Sergius, iman ettikten sonra ricada bulunup, Pavlus ve Barnaba'yıkendi ailesini ziyaret etmeleri için istekte bulunur.

M.S. 46 senesinde, Pavlus ve Barnaba bu kente ulaşırlar. Pavlus Yahudilerin havrasını ziyaret ederek, Elçilerin İşleri bölümünde kaydı geçen en uzun vaazi vermiştir. "Pavlus'la Barnaba havradan çıkarken halk onları, bir sonraki Şabat Günü aynı konular üzerinde konuşmaya çağırdı. Ertesi Şabat Günü kent halkının hemen hemen tümü, Rab'bin sözünü dinlemek için toplanmıştı. Kalabalığı gören Yahudiler büyük bir kıskançlık içinde, küfürlerle Pavlus'un söylediklerine karşı çıktılar" (Elç. İş. 13:42-45). Yahudi olmayan birçok kişi iman etmiş ve ilk kilise cemaati böylelikle kurulmuş oldu. Ne var ki "Yahudiler, Pavlus'la Barnaba'ya karşı bir baskı hareketi başlatıp, onları bölge sınırlarının dışına attılar."(13:50) Daha sonra buradaki Yahudiler, Pavlus ve Barnaba'yı Konya'ya kadar izlemiş ve bu şehirdekileri kışkırtarak, onların taşlanması sağlamışlardı. Daha sonra, Antakya'ya dönüp, burada öğrencilerin imanını pekiştirip, cemaate önder atamışlardı. Böylelikle kilise cemaati düzene girmiş oldu (21-23).

4.yüzyılda, şehirdeki Hristiyanlar iki kilise binası kurmuşlardı. Bu kalıntıların birinde, demir mühür üstünde, Diokletian döne-

minde şehit edilmiş Neon, Nikon ve Heliodoros'un resimleri bulunmuştur. Diğer kilise kalıntısında ise, mozaikler ve Mezmur 29 ile 43'den taşa oyulmuş ayetler bulunmuştur. Yalvaç'taki Arkeoloji Müzesi dönem kalıntılarının sergilendiği önemli yerlerden biridir.

DİĞER ANADOLU KİLİSELERİ

BITİNYA KİLİSELERİ (İznik, Kdz. Ereğlisi, İzmit?)

İncil’de bahsi geçen bölümler: Elçilerin İşleri 16:7, 1.Petrus Mektubu.

Doğu Marmara/Batı Karadeniz Bölgesi’nin Roma dönemindeki ismi “Bitinya”dır. İncil’den ve tarihsel verilerden anladığımız kadarıyla, burada 1.yüzyılın sonlarına doğru kilise cemaatleri oluşmuştur. Nitekim 1. Petrus mektubunun giriş ayetleri, bu bölgedeki cemaatlere yazıldığını dile getirir. Bu cemaatlerden biri İznik’te (Nikaea), bir diğeri ise muhtemelen İzmit (Nikomed) veya Karadeniz Ereğlisi (Heraclea Pontica) kentinde ortaya çıkmıştır. Peki, bu kilise cemaatlerinden geriye bir iz kaldı mı? Evet kaldı. Bunların en önemlileri;

1) 8.yüzyıl İznik “Böcek” ayazmasında keşfedilen 2.yüzyıl devşirme taşındaki Mezmur 136:25 yazıtıdır

2) İznik Valisi Genç Plinius’un İmparator Trajanus’a İznik’teki Hristiyanlar hakkında gönderdiği mektuptur (M.S. 110). Bu mektup aynı zamanda İncil dışında erken dönem Hristiyanların ibadetiyle ilgili önemli bir kayıttır.

1) Böcek Ayazmasında keşfedilen ayet şöyledir: “Bütün canlılara yiyecek verene, Sevgisi sonsuzdur”(Mezmur 136:25). Grekçe ayetin yanında bir de Yahudi şamdanı yer alır. Bu taşın bir zamanlar bir sinagog veya bir kilisede kullanıldığı düşünülmektedir. Bir kilisede kullanılmış ise, bu bize buradaki Hristiyan cemaatinin daha çok İsevi Yahudilerden oluştuğunu gösterir. Nitekim Petrus’un kendilerine mektup yazmış olması mantıklıdır, çünkü Petrus kendi hizmetini daha çok Yahudiler’e, Pavlus ise hizmetini daha çok Grekler’e odaklamıştır.

İznik Böcek Ayazması'nda bulunan Mezmur 136:25 yazısı

2) İznik Valisi Genç Plinius’un, İmparator Traianus’a yazdığı mektubun özeti şöyledir:

“Bir Hristiyan sorguya çekilirken hiç hazır bulunmadım. Bu yüzden verilen cezaların tam mahiyetini veya soruşturmaya yol açan sebeplerin detayını bilmiyorum. (...) Ben onlara Hristiyan olup olmadıklarını sordum; olumlu cevap verdikleri takdirde bu yüzden alabilecekleri cezayı hatırlatırken, bir iki kez daha aynı soruyu tekrarladım. Aynı cevapta ısrar ettikleri takdirde cezanın kesilmesini buyurdum, çünkü kabul ettikleri suçne olursa olsun, böyle bir inat ve ısrar böyle bir cezayı hak eder (...) Onlar tek suçlarının şu aşağıdakiler olduğunu beyan etmektedirler: Şafak sökmeden haftanın belirli bir gününde düzenli olarak bir araya gelerek, Tanrı saydıkları Mesih’e karşılıklı biçimde ilahiler söylüyorlar ve hırsızlıktan, zinadan vb. gibi şeylerden uzak duracaklarına dair ant içiyorlar, (...) Bu, kuşkulandırmama sebep oldu ve beni arkasındaki gerçekleri araştırmaya itti. Böylece diyakoz unvanı taşıyan iki kadın köleye, işkence yapmalarını emrettim. Tek bulabildiğim son derecede sapkın bir tarikat oldu” (Mektuplar X, 96-97).

Karadeniz Ereğlisi’ne Petrus’un kardeşi Andreas’ın gittiği ve orada bir cemaat kurduğu düşünülmektedir. Kilise tarihçisi Eusebius tarafından, Origen’in bir kaydı aktarılır. Origen’in edindiği bilgiye göre, Andreas İskit bölgesi ve Karadeniz’de müjdeleme yolculukları gerçekleştirmiştir. Bugün Karadeniz Ereğlisi’nde yer alan “Cehennem Ağzı Mağaraları” olarak bilinen üç mağaranın ilkinde, bir kilise izi mevcuttur. Mağara içindeki sütunlar, sütun başlıkları, mozaik döşeme ve kandil yuvaları, mağaranın 3. veya 4. yüzyıl civarlarında Hristiyanlarca bir gizli ibadethane olarak kullanıldığını göstermektedir. Büyük olasılıkla 2. yüzyılda burada bir Hristiyan cemaatin var olmuş olabileceğine dair bir ipucudur.

PONTUS VE KAPADOKYA KİLİSELERİ

(Amasya, Sinop, Nevşehir?)

İncil’de bahsi geçen bölümler: 1. Petrus Mektubu.

Pontus ve Kapadokya illerinden Grekçe konuşan Yahudiler, Pentikost günü Kudüs’te, Havarilerin vaazlarına tanık olmuşlardı (Elç. İş. 2:9). Memleketlerine döndüklerinde kilise cemaatleri kurmuş olmaları mümkündür. İncil, Pavlus’a eşlik eden Pontuslu bir karı-kocadan bahseder: Akvila ve Priskila. Kendileri Roma’dan kovulduktan sonra, Efes kilisesinin oluşumunda önemli rol oynarlar. Efes’teki görevleri tamamlanır tamamlanmaz, Pontus’a dönmüş olmalarını ve orada cemaat kurduklarını düşünebiliriz. Önceden bahsedildiği gibi, Petrus’un kardeşi Andreas’ın, Karadeniz bölgesinde kilise kurmuş olması da olasıdır.

1. ve 2. Petrus mektuplarından anladığımız kadarıyla, Petrus’un kendisi hem Pontus hem de Kapadokya’da oluşturulan cemaatleri ziyaret edip, vaaz vermiştir. Yine mektuplardan anladığımız kadarıyla, buradaki Hristiyanlar kendilerini toplumdan dışlanmış hissediyorlardı. Petrus’un cevabı, aslında imanlının bu dünyaya ait olmadığıdır, asıl vatanın cennette olduğudur. İmanlılar kutsal bir soy ve seçilmiş bir halk olarak Tanrı’nın kutsallığına yaraşır bir şekilde yaşamaları için teşvik edilirler. Bu cemaatlerin Amasya, Sinop ve Nevşehir civarında olabilecekleri sanılmaktadır. Petrus’un mektupları dışında, bu yörelerde bir zamanlar var olan cemaatler hakkında maalesef pek fazla bilgi sahibi değiliz.

KAYNAKÇA

İLK CEMAATLER VE ANTAKYA:

- ❖ McRay, John. "Archaeology & The New Testament." Baker Academic. Grand Rapids, 2008, sf. 227-232.
- ❖ Moffet, Samuel Hugh. "A History of Christianity in Asia." Orbis Books. New York, 1998, sf. 52-56.
- ❖ Wilson, Mark. "Biblical Turkey, A Guide to the Jewish and Christian Sites of Asia Minor." Ege Yayınları. İstanbul, 2010, sf. 71-79.
- ❖ Türkçe Kutsal Kitap, Kitabı Mukaddes Şirketi & Yeni Yaşam Yayınları, Eski ve Yeni Çevirisi.

ASYA İLİNİN YEDİ KİLİSESİ:

- ❖ Akurgal, Ekrem. "Ancient Civilizations and Ruins of Turkey." Net Yayınlar. İstanbul, 2011, sf. 69-74, 124-131, 236-237.
- ❖ Madrigal, Carlos. Kıyamet Günü. Yeni Yaşam Yayınları. İstanbul, 2000, sf. 47-65.
- ❖ McRay, John. "Archaeology & The New Testament." Baker Academic. Grand Rapids, 2008, sf. 244-247, 250-273.
- ❖ Wilson, Mark. "Biblical Turkey: A Guide to the Jewish and Christian Sites of Asia Minor." Ege Yayınları. İstanbul, 2010, sf. 199-228, 245-253, 279-321.
- ❖ Türkçe Kutsal Kitap, Kitab-ı Mukaddes Şirketi & Yeni Yaşam Yayınları, Eski ve Yeni Çevirisi.

ASYA İLİNİN DİĞER KİLİSELERİ:

- ❖ Akurgal, Ekrem. "Ancient Civilizations and Ruins of Turkey." Net Yayınlar. İstanbul, 2011, sf. 62, 175-177.

- ❖ McRay, John. "Archaeology & The New Testament." Baker Academic. Grand Rapids, 2008, sf. 84, 247-249.
- ❖ "Strata: Philip's Tomb Discovered—But Not Where Expected." Biblical Archaeology Review, Ocak/Şubat 2012, sf. 18.
- ❖ Wilson, Mark. "Biblical Turkey: A Guide to the Jewish and Christian Sites of Asia Minor." Ege Yayınları. İstanbul, 2010, sf. 194-196, 234-244, 382-384
- ❖ Türkçe Kutsal Kitap, Kitab-ı Mukaddes Şirketi & Yeni Yaşam Yayınları, Eski ve Yeni Çevirisi.

GÜNEY GALATYA KİLİSELERİ:

- ❖ Çetin, Mehmet. "Derbe Höyüğünde Umutlandıran Buluntu." Anadolu Ajansı. 1 Eylül 2013.
- ❖ McRay, John. "Archaeology & The New Testament." Baker Academic. Grand Rapids, 2008, sf. 237-240.
- ❖ Wilson, Mark. "Biblical Turkey: A Guide to the Jewish and Christian Sites of Asia Minor." Ege Yayınları. İstanbul, 2010, sf. 109-116, 158, 166-170, 173-174.
- ❖ Elwell, Walter A. "Entry for 'Galatians, Theology of'". "Evangelical Dictionary of Theology". 1997.
- ❖ Türkçe Kutsal Kitap, Kitab-ı Mukaddes Şirketi & Yeni Yaşam Yayınları, Eski ve Yeni Çevirisi.

DİĞER ANADOLU KİLİSELERİ:

- ❖ "Cehennemağzı Mağaraları- Zonguldak." T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Kültür Portalı. 2014.
<http://kurumsal.kultur.gov.tr/turkiye/zonguldak/gezilecekyer/cehennemağzi-magaralari>
- ❖ Wilson, Mark. "Biblical Turkey: A Guide to the Jewish and Christian Sites of Asia Minor." Ege Yayınları. İstanbul, 2010, sf.141-142, 331-341.

❖ Türkçe Kutsal Kitap, Kitab-ı Mukaddes Şirketi & Yeni Yaşam Yayınları, Eski ve Yeni Çevirisi.